

NÆRINGSGLIVETS UKEAVIS

FREDAG 28. APRIL 1995

NR. 14 - 8. ÅRGANG

Industriforbundet under krigen

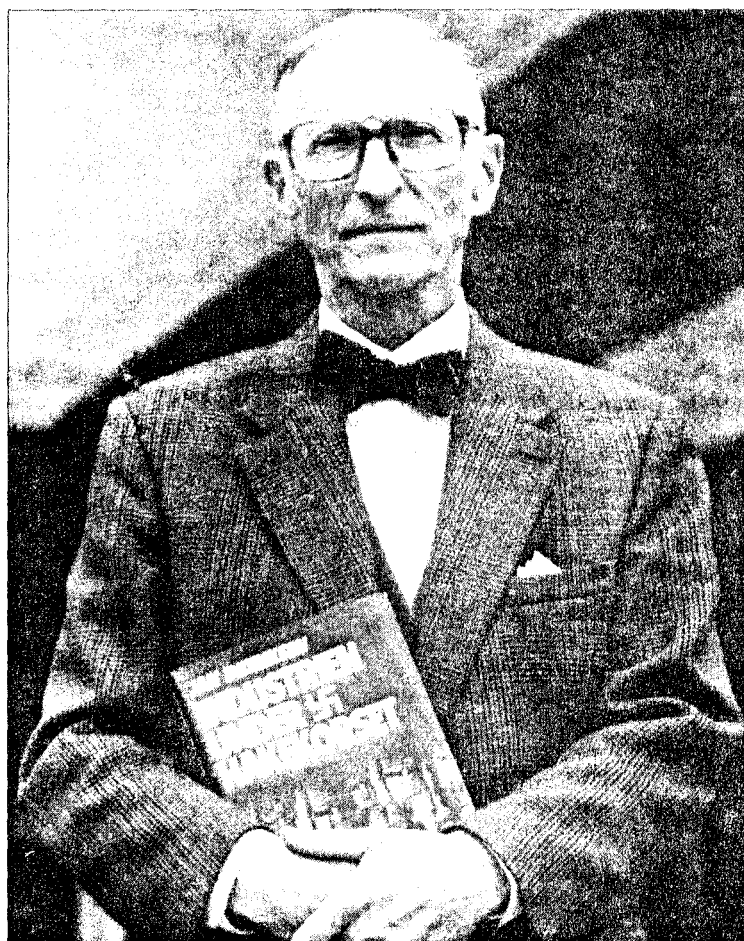
LANDSSVIK

- Ledelsen i Norges Industriforbund under krigen burde vært etterforsket for landssvik

■ Industriforbundets lojalitetserklæring overfor nazi-statsråden Viljam Hagelin var så betydningsfull at den etter min oppfatning ville blitt bedømt som kvalifisert landssvik. Det sier Industriforbundets tidligere direktør Jan Didriksen (bildet).

■ I 1987 skrev han boken om Industriforbundet under krigen, men uten å trekke konklusjon. Det gjør han i dagens intervju med Næringslivets Ukeavis: - Landssvik!

■ SIDENE 8,9,10,11 OG 12

Nytt økonomisystem?

☐ ERGOSOFT <i>Regnskap</i>	☐ ERGOSOFT <i>Ordre/lager/faktura/innkjøp</i>	☐ ERGOSOFT <i>Lønn/personal</i>
☐ ERGOSOFT <i>Timerregnskap</i>	☐ FLEXI <i>Budsjettssystem</i>	☐ SOLVER <i>Konsolideringsrapportering</i>

Fyll ut navn og telefon, og fax en kopi av annonsen til Ergosoft as med tydelig kryss ved de produktene DU ønsker mer info om. Fax: 22 25 39 71 Tlf.: 22 25 60 00

Firma:.....Navn:.....Tlf:.....

Ergosoft as

Når tallene teller!

Stansevn.13,
PB 61 Kalbakken, 0901 OSLO

SP og KrF
avgjør skatt

■ SIDE 5

LO-nei
til bonus

■ SIDE 2

108430

Industriforbundet under krigen

«Tyskerne har ikke gjort

Lorentz Vogt - administrerende direktør i Norges Industriforbund i 1940-42.

Norges Industriforbund utmerket seg på en særdeles lite flatterende måte under krigen, det vil si fra 9. april 1940 til forbundet ble overtatt av nazistene 26. februar 1943.

Det som i første rekke gjør at Industriforbundet kommer i en helt annen stilling enn de andre næringsorganisasjonene, er den lojalitetserklæring som forbundets president, Hans Horn, sendte nazi-statsråden Viljam Hagelin. I brevet lover Industriforbundet «å samvirke på fullkommen lojal måte med landets styre».

Unnlatelssynd

Men også på andre måter skilte Industriforbundet seg ut under krigen. Da alle andre organisasjoner i næringslivet undertegnet et brev til rikskommissar Josef Terboven og protesterte mot den tyske undertrykkelse og hirdens overgrep, nektet Industriforbundet å skrive under. Tvert om uttalte forbundets president, Hans Horn, blant venner Hassa - Horn under et av de mange møtene der brevet til Terboven ble drøftet: «Tyskerne har ikke gjort industrien noe vondt».

Lojalitetserklæringen

Dokumentasjonen er hentet fra Jan Didriksens bok «Industrien under hakekorset», 1987. I Industriforbundets inntil da lukkede arkiv fra krigstiden fant Didriksen følgende brevveksling:

Den 3. august 1945 sendte Kriminalpolitiet, Oslo Politikammer følgende brev til generaldirektør Hans Horn:

«Vedlagt oversendes gjenpart av brev av 24. oktober 1940 fra Dem til konst. statsråd Viljam Hagelin. Brevet er funnet i gjenpart blant Quislings papirer på Gimle. En ber om Deres uttalelse om at De har undertegnet og sendt dette brev.»

Brevet til Hagelin, som fulgte med brevet fra politiet, hadde følgende innhold:

Herr kst. statsråd Viljam Hagelin, Oslo

Efter Deres anmodning under vår samtale forleden dag tillater jeg mig å genta hvad jeg uttalte ved den anledning om Industriforbundets stilling.

Det ligger i sakens natur at Industriforbundet må søke og vil søke å samvirke på fullkommen lojal måte med landets styre. Et slikt samarbeide er ikke alene en nødvendig forutsetning for at Industriforbundet skal fylle sin oppgave, men det er også grunnlaget for dets opprettelse og vedvarende virksomhet.

Det sier sig selv at nye tider skaper nye behov og nye oppgaver og Industriforbundet er fullt beredt til å yte all bistand til det oppbyggingsarbeide hvis fremme må være alle gode nordmenns ønske og plikt.

Ærbødigst,
Norges Industriforbund
H. Horn, President

Horn besvarer henvendelsen fra Kriminalpolitiet i brev av 6. august 1945, sålydende:

«Idet jeg henviser til deres brev av 3. ds. bekreftes at det fra Norges Industriforbund den 24. oktober 1940 ble sendt et brev til kst. statsråd Viljam Hagelin av innhold overensstemmende med den avskrift som medfulgte Deres brev.

Industriforbundets brev ble sendt etter en beslutning i Forbundets Arbeidsutvalg i møte 24. oktober 1940, og undertegnet av meg i egenskap av president i Forbundet.

Skrivelsen til Hagelin ble referert i hovedstyremøte 26. oktober 1940.»

Ærbødigst
(s) H. Horn

Valgt med omhu

Jan Didriksen skriver i sin bok at av de kommissariske statsråder som Terboven utnevnte den 25. september 1940, var Viljam Hagelin utvalgt som den mest betydningsfulle innen NS. Han var Quislings stedfortreder og hadde hatt et intimt samarbeid, ikke bare med Terboven, men også med Hitler, helt tilbake fra før krigsutbruddet. Det ble Hagelin gjennom Indredepartementet, som fikk hovedansvaret for gjennomføringen av den nazistiske

Industriforbundet støttet de andre

nyordning og det korporative stat, skriver Didriksen.

Formuleringene i lojalitetserklæringen var på ingen måte tilfeldige. De var valgt med omhu. Et utkast til erklæring var i forveien forelagt for høyesterettsadvokat Kristen Johansen, som tidligere hadde vært regeringsadvokat. I realiteten var det Kristen Johannsens formuleringer som Arbeidsutvalget i møte 24. oktober sluttet seg til og som Horn undertegnet.

Meget ærede herr doktor

Brevet var utvilsomt viktig for NS, men åpenbart også for Industriforbundet, som på ingen måte ønsket å legge skjul på sin lojalitet overfor tyskerne. Brevet ble oversatt til tysk og den 31. oktober 1940 skrev forbundets administrerende direktør Lorentz Vogt følgende brev til doktor Wüstemann i Rikskommissariatet:

Herr dr. Wüstemann, Oslo
Meget ærede herr doktor!
Under henvisning til vårt meget behagelige samarbeide, tillater jeg meg som vedlegg å sende Dem to brev i tysk oversettelse.

Det første er et brev fra formannen i Norges Industriforbund, generaldirektør H. Horn, til Kst. statsråd Hagelin, i hvilket han i Forbundets navn lover landets nye forvaltning et helt lojalt samarbeide. (Det andre brev var fra Norges Varesnesse. Reds. ann.)

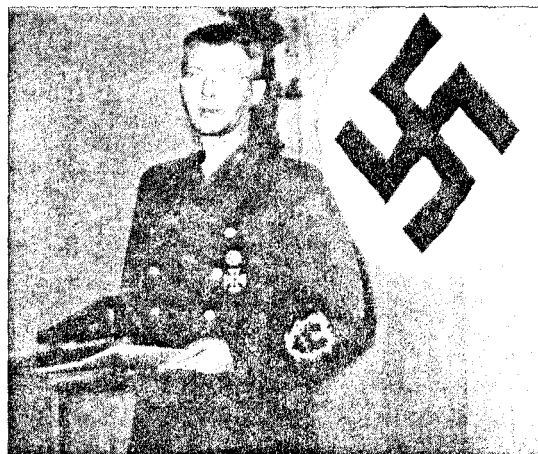
Jeg vil være Dem meget takknemlig om De hadde anledning til å vise herr Rikskommissar Terboven begge brevene, idet jeg er overbevist om at det samarbeid som Industriforbundet har lovet den nye forvaltning, er i overensstemmelse med de forventninger Rikskommissaren har uttrykt i sin tale 25. september.

Deres meget forbundne
Lorentz Vogt (s)

Vogt sendte også kopi av erklæringen til Hagelin til Oberregierungsrat Dr. Rentrop og Gauwirtschaftsberater Dr. Carlo Otte ved Rikskommissariatet. I følge-

Lojalitetserklæringen fra Industriforbundet ble funnet i Vidkun Quislings arkiv etter krigen. (Foto: NTB)

Josef Terboven - rikskommissar i Norge 1940-45. (Foto: NTB)

Industriforbundet under krigen

t industrien noe vondt»

Idet lovet nazistene lojalitet - og unnlot å organisasjonene i arbeids- og næringslivet

brevet begrunner Vogt oversendelsen med at brevet kanskje kan ha interesse «under de nåværende omstendigheter med så meget diskusjon om de forskjellige organisasjoner», opplyser Didriksen i sin bok.

25. september

Det er grunn til å merke seg at Vogt spesielt henviser til Terbovens tale 25. september 1940.

«...nne talen var nemlig et vendepunkt i krigens første fase i Norge. Det var da nazifiseringen begynte. Frem til slutten av september hadde tyske myndigheter og Stortingets presidentskap en serie forhandlinger med tanke på å opprette et Riksråd. Rikskommissar Josef Terbovens plan at Stortinget skulle avsette seg og regjeringen og at Riksrådet skulle utøve regeringsmakten resten av krigen. Terboven var misfornøyd med Administrasjonsrådet. Da Stortingets presidentskap ikke strakk seg langt nok, reagerte Terboven i form av en tale i radio der han æreskjelt Stortinget. Han trakk deretter opp linjene for den nye ordning. Administrasjonsrådet ble oppløst, det samme ble de politiske partiene, og 13 statsråder ble oppnevnt for å lede hvert sitt departement. Bare tre av disse sto utenfor NS. Terboven avsluttet talen med klar beskjed til det norske folk: «For å vinne frihet og selvstendighet tilbake for det norske folk gis det bare én vei, og denne fører over Nasjonal Samling.»

Deretter kom sensuren, inndragning av radioapparater, arrestasjoner, deportasjoner og henrettelser. Det var med andre ord i overensstemmelse med disse «forventninger» Industriforbundet ønsker å erklære sitt arbeid med okkupasjonsmakten.

Den manglende underskrift

Selv om lojalitetserklæringen til Hagelin er det alvorligste anke-

punkt mot Industriforbundet, er det også andre forhold som gjør at Industriforbundet i sin «pragmatisme» avviker fra andre næringsorganisasjoner.

Etter hvert som nazifiseringen tiltok utover senhøsten 1940 og våren 1941 kom det flere protester mot det nye styret fra forskjellige hold. Domstolenes uavhengighet ble undergravd og dommerne i Høyesterett nedla sine embeter, biskopene protesterte mot lovløshet og overgrep, og etter hvert begynte også næringslivets organisasjoner å reagere.

Først sendte 22 organisasjoner innenfor den offentlige sektor en protest til Rikskommissar Josef Terboven 3. april 1941. Blant organisasjonene var også Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon og Den norske Ingeniørforening.

Protesten fra de 22 organisasjonene var ikke representativt for hele organisasjonslivet. Derfor ble det tatt initiativ til å utarbeide et nytt protestbrev. Dette ble undertegnet av i alt 43 organisasjoner og sendt 15. mai 1941. Gjennom flere uker ble det arbeidet for å få med Norges Industriforbund og Norsk Arbeidsgiverforening. For Arbeidsgiverforeningen var det en forutsetning at også Industriforbundet undertegnet, men Industriforbundet nektet. Etter at brevet var sendt forsøkte N.A.F. å få Industriforbundet med på et brev som støttet protestbrevet som allerede var sendt, men heller ikke det nytt. Industriforbundet sa tvert nei til.

Tyskvennligheten skinte tydelig igjennom. Under forberedelsen av protestbrevet ble det holdt et viktig møte på riksmeglingsmannens kontor. Det var her Industriforbundets president Hans Horn kom med sin beryktede uttalelse:

«Tyskerne har ikke gjort industrien noe vondt».

Hovedstyret ble holdt utenfor

Jan Didriksen skriver i sin bok at

saken om «den notoriske underskrift», lojalitetserklæringen til Hagelin, var gått gjennom Hovedstyret som referatsak, mens saken om «den manglende underskrift» overhodet ikke var blitt forelagt Hovedstyret.

Etter hvert begynte hovedstyremedlemmene å protestere. 32 medlemmer reagerte i form av brev på ledelsens opptreden og på møtet 28. august 1941 ble det fremsatt et forslag der «Hovedstyret uttaler sin misbilligelse over at ledelsen ikke har holdt det tilstrekkelig ajour...». Dette ble nedstemt med 23 mot 18 stemmer.

Arbeidsutvalgets medlemmer deltok selv i avstemningen. Hadde arbeidsutvalget fulgt vanlig organisasjonsmessig praksis og avholdt seg fra å stemme over et mistillitsforslag mot utvalget selv, ville forslaget blitt vedtatt. Forbundet ville i såfall gått i oppløsning der og da.

Nedteilingen

Da Hovedstyret igjen møtte den 21. oktober måtte presidenten meddele at 11 medlemmer hadde meldt seg ut. Nedteilingen av Industriforbundet var begynt og den 26. februar 1943 ble forbundet nazifisert.

Dette er hovedtrekkene når det gjelder holdningen i Norges Industriforbund frem til nazifiseringen, i hovedsak basert på opplysninger hentet fra Jan Didriksens bok «Industrien under hakekorset». Der skriver han utførlig også om det nazistiske industriforbund og det illegale industriforbund. Det nazistiske industriforbund ble ledet av generalkonsul Dietrich Hildisch. Det illegale ble ledet av Egil Offenbergs i perioden 1942-45. Offenbergs ble senere valgt til president for Norges Industriforbund i perioden 1950-53.

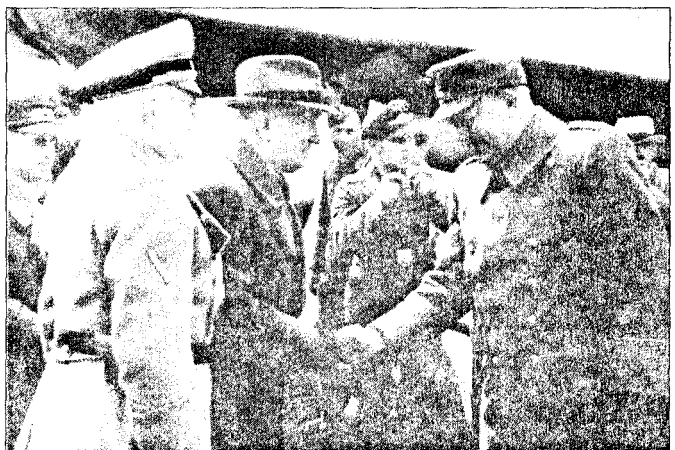
KJELL THOMPSON

Hans Horn - president i Norges Industriforbund i 1940-42.

dater satte sitt preg på Karl Johansgate.

Viljam Hagelin (til v) hilser på sin ideologiske leder, Vidkun Quisling.

(Foto: NTB)

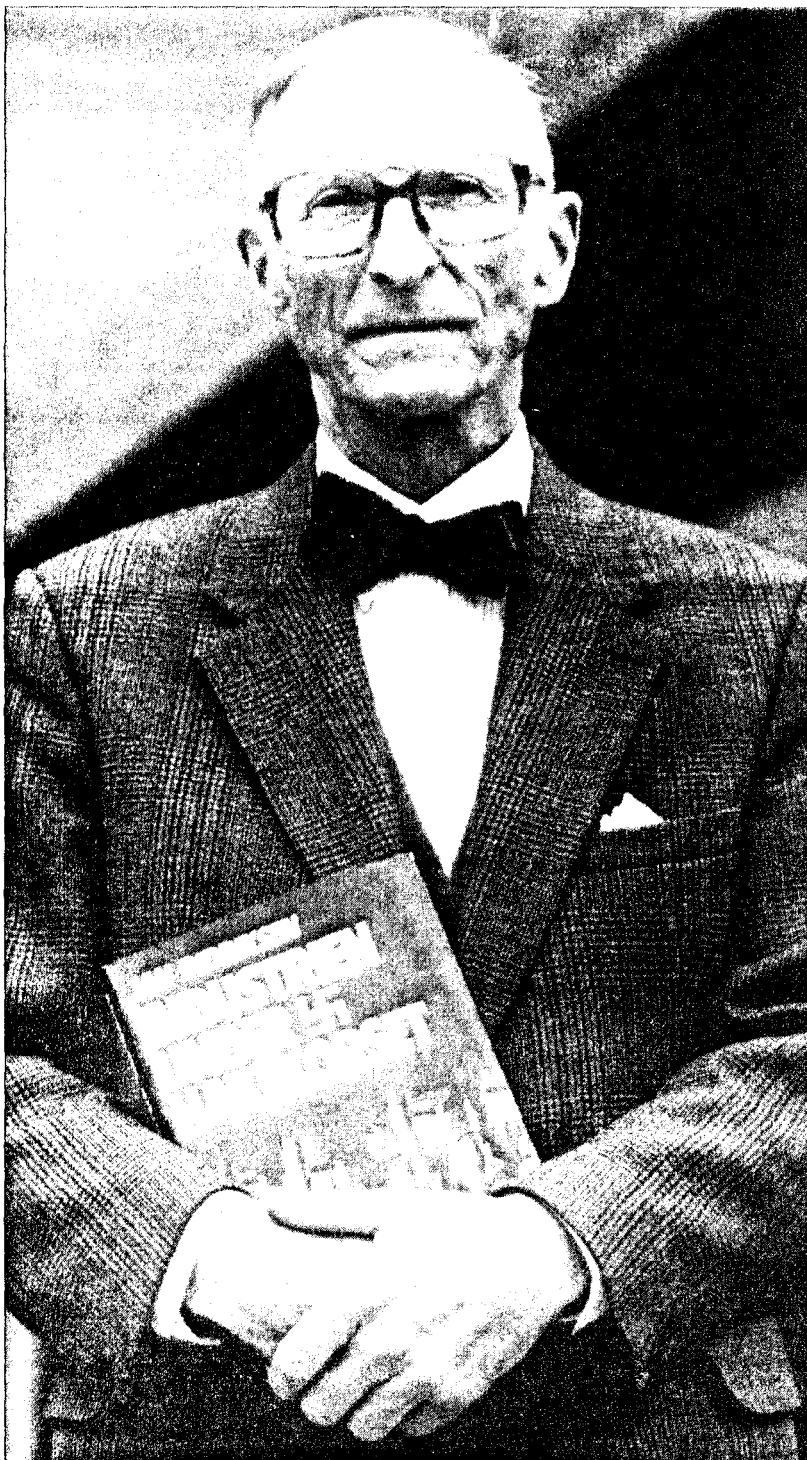
Næringslivets Ukeavis fredag 23. april 1995

Industriforbundet under krigen

-Kvalifisert landssvik

- Industriforbundets lojalitetserklæring overfor nazi-statsråden Viljam Hagelin var så betydningsfull at den etter min oppfatning ville blitt bedømt som kvalifisert landssvik, sier Industriforbundets tidligere direktør, Jan Didriksen.

Fra 1965 til 1982 var Jan Didriksen (77) administrerende direktør i Industriforbundet. I 1987 skrev han boken om Industriforbundet under krigen. I dette intervjuet trekker han konklusjonen: - Kvalifisert landssvik.

(Foto: NTB)

- Ledelsen i Norges Industriforbund under krigen burde vært etterforsket for landssvik. Det gjelder både administrerende direktør Lorentz Vogt, forbundets president Hans Horn og de som satt i Arbeidsutvalget, sier høyesterettsadvokat Jan Didriksen.

Jan Didriksen, som selv var Industriforbundets administrerende direktør i perioden 1965-82, skrev i 1987 boken «Industrien under hakekorset», der han gjennomgikk Industriforbundets holdning og virksomhet i krigsårene. Han finner det kritikkverdige at politiet ikke sørget for at forbundets ledelse ble etterforsket og saken pådømt.

- Industriforbundet, som var den viktigste næringsorganisasjon, viste den svakeste holdning av alle organisasjoner. Det er ikke bare snakk om de første månedene, men den holdning som preget forbundet helt frem til nazistene overtok 26. februar 1943. Mest graverende var den uforbeholdne lojalitetserklæring som president Hans Horn med tilslutning fra administrerende direktør og arbeidsutvalg avga overfor NS-ministeren Viljam Hagelin, mener Didriksen. (Se rammen på neste side)

Tyskvennlige

Både Horn og Vogt var tyskvennlige. Horn var dessuten meget samarbeidsvillig i forhold til NS. Det var imidlertid ikke Vogt. Han så på Quisling som en klovn.

-Når man ser på rettsoppgjøret, hvor man med hård hånd straffet selv det lille passive NS-medlem, er det helt uforståelig at ikke Industriforbundets ledelse - både administrerende direktør, president og arbeidsutvalg - ble satt under tiltale. «Den manglende underskrift» (Se artikkel forgående side), der Industriforbundet avsto å protestere overfor Terboven mot tyskernes undertrykkelse sammen med de 43 andre organisasjonene, var en unlatelsesynd. Men langt verre var det jeg i min bok har kalt «den notoriske underskrift», der Hans

Horn som president og med arbeidsutvalgets tilslutning ga en uforbeholden lojalitetserklæring til nazi-statsråden Viljam Hagelin med hensyn til nazifiseringen av Norge. Det var en støtte til «nyordningen» som etter min mening skulle vært underkastet bedømmelse etter landssviksankningen, sier Jan Didriksen.

- Om saken hadde vært reist, hva ville resultatet ha blitt?

- Det kan jeg selvsagt ikke uttale meg om. Landssvikankningen rammet ikke bare medlemskap i NS, men også den som har støttet slik organisasjon.

Lojalitetserklæringen overfor Hagelin var så betydningsfull at den etter min oppfatning ville blitt bedømt som kvalifisert landssvik. Jeg skulle gjerne vært aktor i den saken.

I Quislings arkiv

Didriksen understreker at dette var et meget viktig dokument. Lojalitetserklæringen var avgitt til statsråd Hagelin, men Hagelin tok kopi til Quisling. Og på toppen av det hele sendte Lorentz Vogt brev til doktor Wüstemann i Rikskommisariatet, der han ber Wüstemann vise brevet til rikskommisær Terboven, «idet jeg er overbevist om at det samarbeid som Industriforbundet har lovet den nye forvaltning, er i overensstemmelse med de forventninger som Rikskommisæren har uttrykt i sin tale 25. september», som Vogt skriver i oversendelsesbrevet. (Det var i sin tale 25. september at Terboven sa at fremtiden for det norske folk bare går en vei, og denne går over Nasjonal Samling.)

Jan Didriksen sier videre: Etter krigen ble brevet fra Horn funnet av landssvikpolitiet i Quislings arkiv. Når så Horn

Fra Blindern til Sachsenhausen

Høyesterettsadvokat Jan Didriksen, som 15. mai fyller 78 år, var ferdig med sine juridiske studier i 1941. Han ble da anmodet om å reorganisere Milorg i område 1, Søndre Østfold. I 1942 ble Didriksen arrestert av Gestapo og satt i isolat på Grini i 10 måneder, den siste måned på «Falkskjermen». Han var forberedt på dødsstraff, men ble isteden sendt til konsentrasjonsleiren Sachsenhausen sommeren 1943 og satt der frem til frigjøringen.

Etter krigen ble Didriksen politifullmektig i hjembyen Sarpsborg og senere dommerfullmektig. Både som politimann og dommerfullmektig deltok han i landssvikoppgjøret. Deretter begynte Didriksen i Norsk Arbeidsgiverforening, hvor han senere ble leder for juridisk avdeling. Fra 1965 til 1982 var Jan Didriksen administrerende direktør i Norges Industriforbund.

Industriforbundet under krigen

LOJALITETSERKLÆRINGEN:

«Det ligger i sakens natur at Industriforbundet må søke og vil søke å samvirke på en fullkommen lojal måte med landets styre. Industriforbundet er beredt til å yte all bistand til det oppbyggingsarbeide hvis fremme må være alle gode nordmenns ønske og plikt»

blir foreholdt dette brevet skriver han tilbake til politiet at dette var en uttalelse som var enstemmig vedtatt av Arbeidsutvalget i Industriforbundet. Så henlegger politiet saken. Når man tenker på alle de personene som ble dømt for landssvik for et passivt NS-medlemskap uten noen som helst betydning for okkupanten, er politiets behandling av Industriforbundets ledelse uforståelig. Lojalitetserklæringen gjaldt «det politisk-ideologiske plan». Det praktisk økonomiske og industrielle samarbeid hadde startet langt tidligere, i april-mai.

de andre organisasjonene i næringslivet en erklæring overfor den tyske minister Curt Brauer om praktisk samarbeid. Hadde man holdt seg til det, var det ikke større grunn til å kritisere Industriforbundet enn andre. Det kritikkverdige er at Industriforbundet også avga en politisk og ideologisk lojalitetserklæring. Dermed brøt Norges Industriforbund ut i forhold til de andre organisasjonene. Industriforbundet ønsket ikke å gjøre motstand mot nazifiseringen, hvilket selvsagt var en meget stor fordel for Terboven og NS.

I kø for å samarbeide

– Norske bedrifter samarbeidet jo meget tett med tyskerne?
– Ja, i høyeste grad. Da tyskerne kom hadde de med seg en lang og detaljert liste over industrivarer de hadde behov for, og tok med en gang kontakt med bransjeforeninger og bedrifter. Under dannelsen av Administrasjonsrådet ble norske myndigheter kvitt Quisling, men til gjengjeld forpliktet de seg til industrielt og økonomisk samarbeid med tyskerne. Senere opprettet man Nemnda for Industri og Omsetning, som på en effektiv måte etablerte kontakt mellom okkupasjonsmakten og norske bedrifter. Dette førte til at nesten all norsk industri ble koblet til okkupasjonsmakten – med godkjennelse også fra Hjemmefronten. Man fryktet massearbeidsløshet – hjulene måtte holdes i gang.

Politisk erklæring

– Burde ikke denne holdningen fra norske myndigheter på en måte frikjenne Industriforbundet?
– Det ville ha frikjent Industriforbundet om det bare hadde dreiet seg om et praktisk industrielt samarbeid. Industriforbundet avga sammen med alle

150.000 frivillige

– Hvordan kunne det skje at industrien var så samarbeidsvillig?

– Jeg har reflektert en del over dette og er kommet til at det norske samfunn gjennomlevde krigen på to plan: Samarbeid og bistand til okkupanten på det økonomisk-industrielle plan og motstand mot nazifiseringen på det politiske plan. På det økonomiske og industrielle plan var det samarbeid med tyskerne fra første dag og krigen ut. Bedriftene sto nærmest i kø for å få leveranser til det tyske krigsmaskineriet. Dette ble sett på som fullt akseptabelt, hjulene skulle holdes i gang og 150.000 norske arbeidere meldte seg frivillig til å bygge forsvarsanlegg som skulle brukes mot en mulig invasjon for å frigjøre Norge.

På det politiske og ideologiske plan, der kampen begynte etter Terbovens tale 25. september 1940, var det en bred motstand mot nazifiseringen av Norge. Og denne ble stadig hardere.

– Tok Vogt og Horn avgjørelsen om lojalitetserklæringen over hodet på medlemmene?

– Ja, de gjorde det nesten på egen hånd. Vogt og Horn var to sterke personligheter som dominerte Arbeidsutvalget. De forela

Kommissarisk statsråd Viljam Hagelin - sjef for Indredepartementet og Quislings stedfortreder - mottok erklæring om fullkommen lojalitet fra ledelsen i Norges Industriforbund (Foto: NTB)

overhodet ikke saken for Hovedstyret. Disse to hadde sammenfallende syn, bortsett fra at Lorentz Vogt ikke var NS-vennlig.

N.A.F. - æren i behold

– Hvilken rolle spilte Arbeidsgiverforeningen i denne perioden?

– N.A.F. kom bedre fra det, selv om Arbeidsgiverforeningen heller ikke undertegnet protesten mot Terboven. Både N.A.F. og Norges Håndverkerforbund gjorde sine underskrifter betinget av at Industriforbundet undertegnet først. Dermed

kunne N.A.F. og Håndverkerforbundet dekke sine manglende underskrifter bak Industriforbundets unntattessynd. Direktør Finn Dahl i N.A.F. ble senere kalt til London, forøvrig sammen med Konrad Nordahl i I.O. for å forberede arbeidsforholdene i Norge etter krigen. Christian Erlandsen som overtok etter Dahl, var en sterk motstandsmann. Derfor kom N.A.F. gjennom krigen med æren i behold. Det var til slutt bare Industriforbundet som skilte seg klart ut fra de andre organisasjonene i nærings- og arbeidsliv.

Lederskapet

– Tror du det å være bedriftsleder, opptatt av markedsandeler, fortjeneste og sysselsetting, betyr at industrifolk er mindre politisk og ideologisk orientert?

– Jeg har fundert på det samme, men jeg er kommet til at dette ikke kan være forklaringen. I Norges Handelsstands Forbund - hvor man er like opptatt av kjøp og salg og fortjeneste - finner vi en helt annen holdning. Forskjellen på de to organisasjonene ligger i lederskapet.

FORTSETTER NESTE SIDE

Hans Horn

Hans Horn - blant venner kalt Hassa - ble valgt til president i Norges Industriforbund 30. mars 1939 og fungerte frem til mars 1942. Han var ingeniørutdannet fra Tyskland og ansatt som generaldirektør i Oslo Gass- og Elektrisitetsverk i 1918 og i 1929 som administrerende direktør i A/S Norsk Zink-

kompani. Han var 66 år da han i 1939 ble valgt til president i Industriforbundet. Han blir i Jan Didriksens bok karakterisert som en autoritær bedriftsleder og farverik person.

Nils Lorentz Vogt

Nils Lorentz Vogt var utdannet jurist. Etter juridikum i 1906 arbeidet han flere år som journalist og ble i 1919 leder for N.A.F.s pressekontor og «Arbeidsgiveren». I 1924 ble Vogt ansatt som administrerende direktør i Norges Industriforbund, 41 år gammel. Han ble syk i

1942 og deretter pensjonert. Om hans forhold til forbundets presidenter, skal han ha sagt: Første året smigrer jeg dem, andre året motarbeider jeg dem og tredje året avliver jeg dem.

Landssvikoppgjøret

Av sakene mot de ca 93.000 personer som ble etterforsket for landssvik, var det ca 16.400 økonomiske landssviksaker. I følge en oversikt fra Justisdepartementet var det per 1. oktober 1949 avgjort økonomiske landssviksaker mot følgende antall personer:

Ved lagmannsrett	98
Ved herreds- og byrett	2.052
Ved vedtatt forelegg på frihetsstraff m.v.	188
Ved vedtatt forelegg på bøter m.v.	1.586
Ved henleggelse etter bevisets stilling	11.794
Ved påtaleunnlattelse	83

Tilsammen 15.801

Det store flertall av saker vedrørende økonomisk landssvik ble med andre ord henlagt.

Kilde: Jan Didriksen

Industriforbundet under krigen

FORTSATT FRA FORRIGE SIDE

Handelstandsforbundet var ledet av to sterke skikkelser - Paul Frank og Erling Steen, som fra første øyeblikk sto frem i uredde kamp for det norske samfunn. Og deres holdning preget hele Norges Handelsstands Forbund, mens Norges Industriforbund hadde en president og en administrerende direktør som var ikke bare pragmatiske samarbeidsmenn, men meget tyskvennlige begge to. Og det preget industrien. Det er lederskapet som er forklaringen. I den situasjon Norge befant seg i 1940 - særlig etter 25. september, da radiolytting ble forbudt og avisene sensurert - blir medlemmene i en organisasjon sterkt påvirket av lederskapets direktiver. Da Egil Offenbergs brøt ut av Industriforbundet etter et dramatisk møte i Hovedstyret og dannet det illegale industriforbund, fulgte medlemmene med. Det viser lederskapets betydning i krisetider. Om administrerende direktør og president i Industriforbundet hadde hatt de samme personlige kvaliteter som Paul Frank og Erling Steen, ville Industriforbundets historie blitt en helt annen.

«Brakkebaroner»

– Hva synes du om landssvikoppkjøpet når det gjelder økonomiske saker?

– Paragraf 1 i den provisoriske landssviksforordning, som gjaldt politisk landssvik, ble utnyttet maksimalt. Paragraf 2 om økonomisk landssvik, kom nesten ikke til anvendelse. Årsaken er vel at påtalemyndigheten forsto at det under krigen egentlig ikke hadde vært betraktet som kritikkverdig å arbeide for tyskerne. En del «brakkebaroner» ble etterforsket, men selv de sakene ble stort sett henlagt. Selv en bedrift som Norsk Hydro, som leverte helt avgjørende produkter, blant annet tungtvann, ble ikke etterforsket. Dessuten var de økonomiske sakene ofte meget kompliserte, bedriftene hadde gode advokater, mens politiet, påtalemyndighet og rettsapparat var overbelastet. Derfor ble de økonomiske sakene stadig skjovet i bakgrunnen.

– Dessuten var det vel også forskjell på Kong Salomo og Jørgen Hattemaker?

– Utvilsomt. Industrilederne tilhørte the Establishment. Det var ikke så lett å trekke for retten en generaldirektør som bare hadde produsert for tyskerne, men ikke besudlet seg med NS-medlemskap. I paragraf 2 står det dessuten at man bare kan straffes dersom arbeidet

Økonomisk landssvik

Den lovbestemmelse som ble brukt mot økonomisk landssvik, var provisorisk anordning av 5. desember 1944, § 2, nr. 3:

«Etter denne anordning kan straffes:

Den som etter 8. april 1940 har utført eller deltatt i ervervsmessig virksomhet for fienden på en slik måte eller under slike omstendigheter at forholdet må anses som utilbørlig. Som utilbørlig bør forholdet i sin alminnelighet ansees bl.a. dersom den ervervsdrivende selv har innledet forbindelse med fienden eller arbeidet i nær forståelse med ham eller søkt å påskynde eller utvide virksomheten uten å være tvunget til det eller har søkt fiendtlig hjelp for å hindre eller vanskeliggjøre kontroll eller rettsforfølgning eller har skaffet seg eller andre utilbørlig pris eller fortjeneste eller andre utilbørlige fordeler.»

Forlenget krigen?

– Men mange bedrifter leverte varer av vital betydning for det tyske krigsmaskineriet. Burde ikke disse vært etterforsket?

– Da måtte man ha tatt for seg store deler av industrien. Den listen tyskerne hadde med seg 9. april over produkter de trengte, dekket nesten hele industrien fra elektrometallurgiske og kjemiske produkter til byggevarer, verkstedprodukter og sprengstoff. Skulle man ha tatt paragraf 2 om økonomisk landssvik alvorlig, måtte man ha etterforsket nesten hele industrien. Og skulle man først tatt bedriftene, måtte man også tatt de 150.000 arbeidstakere som jobbet på tyske anlegg. Et slikt omfang av landssvikoppkjøpet ville sprengt vårt rettsapparat.

– Ble krigen forlenget ved at norsk industri forsynte tyskerne?

– Det var forfatteren Helge Krog som reiste spørsmålet i sin pamflett «Sjette kolonne» i 1946. Spørsmålet var berettiget. På den sammen side må man fastslå at det var en stor fordel at hjulene ble holdt igang og at industrien stort sett ble spart for sabotasje. Gjenreisningen etter krigen kom fort i gang. En rasert industri ville ha forlenget igjen oppbyggingen betraktelig, sier Jan Didriksen.

KJELL THOMPSON

Lukket arkiv

Bakgrunnen for at Jan Didriksen skrev boken om Industriforbundets rolle under krigen var at denne perioden var utelatt i forbundets 50-årsberetning som utkom ved jubileet i 1969. Beretningen var skrevet av Knut Hald, som hadde vært forbundets administrerende direktør i perioden 1945-65 og som også arbeidet i Industriforbundet frem til nazifiseringen. Knut Hald ønsket ikke å gi noen inngående beskrivelse av forbundet under krigen siden han selv hadde spilt en aktiv rolle. Da Knut Hald ble pensjonert gikk han inn til Jan

Didriksen med en konvolutt og sa at «her ligger det en del materiale som kan være interessant når historien om Industriforbundet 1940-45 skal skrives». Didriksen la den forseglede konvolutt i en skuff, og der ble den liggende til Didriksen selv ryddet kontoret for å gå av med pensjon i 1982.

– Da fant jeg materiale som var ganske oppsiktsvekkende. Blant annet fant jeg en trykksak som het «Den manglende underskrift». Jeg ble bade oppbrakt og bestyrtet og forsto at selv om det kunne være ubehagelig, ville det være rik-

tig å se nærmere på hva som skjedde i forbundet under krigen. Jeg søkte derfor Arbeidsutvalget om å få åpnet Industriforbundets arkiv fra krigen. Dette hadde vært nedlast. Jeg fikk også fullmakt til å publisere det materiale jeg mente var viktig.

– Var dette nytt for deg?

– Ja, fullstendig. Jeg studerte jus frem til 1941 og begynte etter krigen i N.A.F. Jeg hadde ingen anelse om at den organisasjonen jeg senere ble leder for hadde en slik krigshistorie. Det ble en både spennende og dystre lesning, sier Didriksen.